

ADATOK A HEVES VÁRMEGYEI SZARVASMARHA-TENYÉSZTÉS 1934– 1938 KÖZÖTTI TÖRTÉNETÉHEZ

BARTÓK BÉLA

Magyarország állattenyésztése Trianon után meglehetősen ellentmondásosan alakult, mert az 1920-as évek fellendülését a gazdasági válság után visszaesés követte és csak az 1930-as évek második felében volt előrehaladás. Az állatállomány 1925–1934 között állandóan csökkent, amelynek oka a takarmánytermesztés elhanyagolása volt, azután viszont a szarvasmarha- és sertésenyésztés területén meggyőző minőségi fejlődés következett be. 1938-ban a szarvasmarhák 78%-a magyar tarka volt, a tejelési átlag 14 év alatt 17%-kal emelkedett, a törzskönyvezett állatok aránya pedig 5%-ra nőtt. A sertésállományon belül 1938-ban 17% volt a hússertések részesedése.¹ A szarvasmarha-tenyésztés fejlődése az egész mezőgazdaság központi kérdésévé vált, így az állam is igyekezett fejlesztéséről gondoskodni. De a sertésenyésztésben is szükség volt állami beavatkozásra, amelynek egyik módja az apaállat-ellátás volt, továbbá a járványok leküzdésében és az értékesítésben is kaptak központi segítséget a tenyésztők.² „Szarvasmarha-tenyésztésünknek ... a belterjesebb irányba való tolódása 1911-től 1935-ig fokozatosan tovább folytatódott. A népesség gyarapodott, a közgazdasági viszonyok javultak, a gazdálkodás is intenzívebb irányt vett, az extenzív gulyabeli marhatartás ... csaknem teljesen kiszorult, s helyét mindenütt az istállózással egybekötött tenyésztéses tejtermelő tehenészetek foglalták el.”³

A következő dolgozat célja az, hogy bemutassa, mi jellemezte Heves vármegye szarvasmarha-tenyésztését 1934–1938 között. 1934-ben a nagy gazdasági válság még nem múlt el, de ekkor volt a *Hevesmegyei Gazdasági Egyesület* által megrendezett 30. tenyészállat-díjazás, 1938 pedig azért lehet egy időszak határa, mert talán ez volt a magyar mezőgazdaság utolsó békés esztendeje, valamint az egyesület szarvasmarha-tenyésztő szakosztályában is őrsekváltás történt. A kutatás során felhasználtuk az *Eger-Gyöngyösi Újság* 1934. január 1. és 1938. december 31. közötti számait, amelyek rendszeresen beszámoltak az állatkiállításokról. A megyei lap 1934–1938 között összevonva jelent meg ezen a néven, így sokkal nagyobb érdeklődést tanúsított a központját Gyöngyösön berendezett

¹ Szuhay Miklós 1998. 225–226.

² Gunst Péter 1996. 300–305.

³ Surányi Béla 1991. 95–96.

egyesület iránt, mint korábban és később. A másik fontos forrásunk a *Magyar Statisztikai Közleményeknek* az 1935. évi mezőgazdasági összeírás állattenyésztési adatait feldolgozó kötete volt, amely községekre lebontva mutatta be a szarvasmarhatartást. Az egyes gazdák vagyoni helyzetét az 1935. évi földbirtokviszonyokat tükröző *Gazdacímtevéből* tártuk fel, de nagyon sok hasznos információval szolgált az 1936-ban megjelent *Heves vármegyei ismertető és adattár* is. A szakirodalom tanulmányozása során megkerülhetetlen volt pl. *Für Lajos, Orosz István és Romány Pál* nagyszabású magyar agrártörténete, és a *Gunst Péter* által szerkesztett agrártörténeti tanulmánykötet. *Surányi Béla* 1991-ben a Hajdú-Bihar megyei állapotokat mutatta be, *Misóczki Lajos* feleségével együtt egy hosszabb tanulmányban foglalta össze a Hevesmegyei Gazdasági Egyesület történetét, *Sánta László* pedig a hevesi marhatenyésztés 1884–1914 közötti állapotait jellemezte. Meg kellett ismerni a népi állattartás helyzetét is, amelyhez *Petercsák Tivadarnak* a Hegyközlő, Hevesről és a Heves megyei legeltetési társulatokról írt tanulmányai szolgáltak eligazításul. *Kékesi Béla* is írt az Alsónémedi község állattartásáról egy hosszabb dolgozatot, és a *Magyar Néprajz II.* kötete is sokoldalúan tárgyalja a népszokásokat.

Az 1858-ban alapított *Hevesmegyei Gazdasági Egyesület* már a 19. század végén is mindent megtett a szarvasmarha-állomány mennyiségének és minőségének emelése érdekében. Pl. 1897-ben négy járásban tartottak állatvizsgálattal egybekötött díjazást és összesen 6000 korona jutalmat osztottak ki a bikák gondozóinak és kispaszták tenyésztőknek, ami lehetőséget adott a parasztnak, hogy kövessék a helyes és kívánt tenyésztési irányt, valamint megismerjék az egyes fajták kedvező tulajdonságait.⁴ 1912-ben Gyöngyösön és 5 községben tartottak a díjazást és vásárt, ahol 75 díjat osztottak ki 1590 korona értékben.⁵ A HGE 1928-ban lépett ki az első világháború, a forradalom és a proletárdiktatúra okozta hosszú és súlyos válságából, újjászervezte tagságát, tagjai között fokozatosan nőtt a közép- és gazdag parasztnak aránya – 1929-ben 15 gyöngyösi parasztpasztát vettek fel –, de a nagybirtokosok befolyása sem szűnt meg. Nem volt harmonikus az együttműködésük, de súlyos gazdasági és társadalmi ellentétekről nem maradtak fenn tudósítások.⁶ Megújult a szakosztályi élet, átszervezték a régi csoportokat és újakat is létesítettek, hogy a birtokos parasztnak minél több és sokrétűbb segítséget nyújthassanak.

Az egyesület a gazdasági válság idején is aktív maradt, mert 1929-ben Gyöngyösön ismét nagyszabású tenyészállat-díjazást és vásárt rendeztek, amely mintha szolgált a későbbi szemléknek is. Több újítást ekkor vezettek be. 1. Külön díjazták az uradalmak és a kispaszták állatait, hogy méltányosabb, igazságosabb legyen az értékelés. 2. A kispasztáknak sokkal több kategóriát hirdettek meg, hogy többen kapjanak jutalmat és ösztönözzék a részvételüket. 3. A kiállítás

⁴ *Sánta László* 1975. 68.

⁵ *Sánta László* 1975. 72.

⁶ *Misóczki Lajos – Misóczki Lajosné* 2003. 465.

rangos megyei eseménnyé vált, hírnevet jelentett ott szerepelni. 4. A díjazottak további szakmai – tenyésztési és értékesítési – támogatását az egyesület vállalta magára. 5. A nyertes kisgazdák nevét minél több helyen (újságokban) nyilvánosságra hozták, hogy ezzel is új résztvevőket toborozzanak. 6. A bíráló bizottságokba nemcsak a helyi gazdasági elit tagjait hívták meg, hanem országosan elismert szakembereket is felkérték, akiknek tanácsai hasznosak voltak a kiállítók számára.⁷

A kortársak ugyanakkor másképp látták a helyzetet, amit sokkal pesszimistábban ítélték meg. Egy korabeli jellemzés szerint a szarvasmarha állomány Heves vármegyében a 20. század eleje óta állandóan fogyott, és az 1934. évi állatszámolás eredményeit összevetve a népesség számával, ezer lakosra csak 153 szarvasmarha jutott. Ez azt jelentette, hogy a megye állatállománya mélyen a dunántúli átlag alatt volt és az országos átlagnál (189) is rosszabb volt. A szarvasmarha tenyésztők közül 1307-nek egyáltalán nem volt birtoka, 2706 pedig 10 holdnál kisebb birtokon gazdálkodott. Jóval alacsonyabb volt az igavonásra használt állatok száma, mint a tejtermelésre használtak száma, már 1910-ben is csak a szarvasmarhák 1,9%-a szolgált igavonásra. Ennek megfelelően az állomány túlnyomó része tenyészállatokból és fejőstehenekből állt. Sokkal kisebb volt az ökrök és tinók száma, a bivalyoké pedig egészen elenyésző volt. 1911-ben 32 499 fejőstehen és tenyészmarha volt a megyében, ami a teljes állomány 47%-át tette ki. Ugyanekkor az ökrök száma 18 120 volt, valamivel több, mint az előzőek számának fele. Az ökrök és tinók jórészt az alföldi magyar fajtához tartoztak, a tehenek inkább a pirostarka hegyi fajtához. A tehenek általában jól tejelők voltak és több tejet adtak mint országos átlagban a többiek. 1934-ben egy Heves vármegyei tehén naponta 6,6 liter tejet adott, míg országos átlagban 6,1 liter volt egy tehén napi fejési eredménye. Ebben az évben a megyében 24 579 tehenet fejtek és naponta átlagban 161 390 liter tejet nyertek a gazdák.⁸ A következő táblázat 25 év adatait ábrázolja:

Év	Szarvasmarhák száma	1000 lakosra	Lovak száma	1000 lakosra	Sertések száma	1000 lakosra	Juhok száma	1000 lakosra
1910	69 200	248	32 622	117	88 951	318	121 118	435
1930	55 268	175	30 796	97	54 534	172	72 430	228
1934	49 340	153	29 150	90	56 095	174	52 915	164

⁷ Misóczki Lajos – Misóczki Lajosné 2003. 467–468.

⁸ Gróf Imre 1936. 53–54.

A megyei lap szerint 1933-ban csökkent a húsfogyasztás Heves vármegye területén, az állatkivitel azonban emelkedett. 1934. február 20-án Szepes (Schütz) Béla⁹ magyar királyi állategészségügyi tanácsos, vármegyei fő-állatorvos betejesztette az 1933. évről szóló összefoglaló jelentését a törvényhatóság elé. A jelentés érdekes adatokat tartalmazott a megye állatállományáról és húsfogyasztásáról. A megyei állatkivitel a húsfogyasztáshoz képest előnyösebb képet mutatott, mert a megye területén lévő marharakodó állomásokról 1932-ben még csak 15 177, 1933-ban pedig 21 818 állatot szállítottak el, amelyek megy része külföldre jutott. A bevagonírozott állatok között 10 005 sertés, 5247 juh, 3403 szarvasmarha, 2995 borjú, 60 ló, 40 bárány volt. A vármegye állatállománya a jelentés szerint 1933-ban a következő volt: 51 109 szarvasmarha, 50 877 juh, 40 412 sertés, 29 127 ló, 1092 kecske, 232 szamár, 41 öszvér.¹⁰

Március 3-án Szepes doktor számolt be arról is, milyen védőoltásokat adtak az állatoknak a vármegyében 1933-ban. A gazdák idegenkedtek az oltásoktól, mert nem tartották kifizetődőnek a drága oltóanyagot. Kétségtelen, hogy a szérumok árát nem a parasztok akkori anyagi helyzetéhez szabták, ezért a gazdaszervezetek mindig szót emeltek az oltóanyagok árának csökkentéséért, de még a két világháború között sem volt tanácsos teljesen elzárkózni a védekezésnek ettől a módjától. Lépfene ellen 61 község 1433 gazdaságában 12 084 szarvasmarhát oltottak be, ezek közül 1933 végéig 6 állat pusztult el. Sercegő üszök¹¹ ellen 7 község 68 udvarában 343 marhát oltottak be, melyek védettek maradtak. Állami támogatással 2 gazdaságban volt gümőkórirítás, sikeres eredménnyel. Nyílt gümőkór miatt hatósági utasításra és állami kártalanítással csak 2 tehenet kellett levágni.¹²

Az 1934. évi kiállítás

A Hevesmegyei Gazdasági Egyesület 30. állatdíjazására 1934. március 14-én került sor Gyöngyösön. A Heves megyei állattenyésztésnek mindig nagy napja volt a hagyományos tenyészállat díjazás és vásár. A vármegye állattenyésztői a legszebb állataikat hajtották fel, és a szakszerű bírálat mindig újabb okot adott nekik a minőség javítására.¹³ A tudósítás szerint minőségileg igen szép állatokat

⁹ Szepes Schütz Béla (1872-?) hatvani állatorvos a betegségek specialistája volt. L. A magyarországi állatjárványok és az ellenük tett hatósági intézkedések vázlatos története, Budapest, Magyar Országos Állatorvos Egyesület, 1942. Helytörténeti munkásságára I. Hatvan Heves megyei község története c. könyvét (Budapest, 1940) Pályájáról: Deményi Dittel Lajos: Szepes Schütz Béla állatorvos, helytörténész emlékezete, Hatvan, 2011.

¹⁰ EGYÚ 1934. február 21.1.

¹¹ A sercegő üszök a kérődző állatok, leginkább szarvasmarhák megbetegedése. Okozója egy bacillus, amely főként a fél és 3 év közötti szarvasmarhákat támadja meg, a fiatalabbak és idősebbek védettek. Oltással védekezést kapnak még a borjak is.

¹² EGYÚ 1934. március 4. 5.

¹³ EGYÚ 1934. március 7. 3.

hoztak fel a gyöngyösi nagy vásártérre. A *Gosztonyi Andor*¹⁴ és *Györffy Kálmán*¹⁵ elnöklete alatt működő bíráló bizottságok munkájában részt vettek többek között *dr. Hedry Lőrinc* főispán, *Okolicsányi Imre* alispán, *Borhy György*¹⁶ felsőházi tag, képviselő, *vitéz Fluck Gusztáv* vármegyei gazdasági felügyelő, *Szepes Schütz Béla* állategészségügyi tanácsos, *Kristóffy János* gazdasági főtanácsos, báró *Wildburg Sándor*, *Plósz István*¹⁷ kamarai alelnök. A bemutatóra az előző évekhez képest 20%-kal kevesebb állatot hajtottak fel, aminek az volt az oka, hogy ettől az évtől kezdve csak törzskönyvezett állatokat bocsátott az egyesület bírálatra. 1934-ben a legjobb bikatenyésztő kiscgázdák a következők voltak:

I.	Molnár Béla	Tarnabod
II.	Kassa János	Tarnabod
III.	Lővei István	Zaránk
IV:	Kassa István	Tarnabod
V.	Barta János	Zaránk
VI.	Juhász Péter	Zaránk

A bikatenyésztő uradalmak közül a következők kaptak díjat.

I.	Dőry Gyula	Atkár (Pusztatass)
II.	Eisele-örökösök	Nagyfüged
III.	Fleischmann Henrik	Domoszló

A legszebb teheneket hozták:

I.	Molnár Géza	Zaránk
II.	Géczi Lőrinc	Zaránk

¹⁴ Gosztonyi Andornak 864 holdja volt Boconádon.

¹⁵ Györffy Kálmánnak 1909-ben 435 holdas birtoka volt Atkár. Szarvasmarha állománya akkor összesen 74 állatot tett ki. Ebből vegyesfajta jármos ökör 24, tehén 8, gulyára hajtott 30, hízómarha 10, tenyészbika 2, mind bonyhádi fajta volt. 1935-ben 105 holdas birtoka volt Atkár, amelyből 80 holdat kisbérletbe adott ki.

¹⁶ A gyöngyösi Borhy Györgynek Gyöngyösorosoziban 363 holdas, Gyöngyöstarjánban pedig 1534 holdas birtoka volt.

¹⁷ Plósz István (1878 -?) aldebrői gazda már 1900-ban szövetkezet alapított szülőfalujában, 1910-től pedig a kiscgázdá párt szervezői közé tartozott. 1920-tól pétervásári, 1935-től hevesi nemzetgyűlési képviselő volt.

Az üzők tenyésztői közül elismerést kapott:

I.	Körmendi Miklós	Kompolt
II.	Szabó Sándor	Kompolt
III.	Barócsi István	Zaránk
IV.	Vizer Ferenc	Kompolt
V.	Géczi Lőrinc	Zaránk
VI.	Molnár Miklós	Zaránk
VII.	Juhász Péter	Zaránk

A díjazás után tartotta meg közgyűlését Gosztonyi Andor vezetésével a *Hevesvármegyei Szarvasmarhatenyésztő Egyesület*, melyen *dr. Mészáros József* igazgató örömmel értesítette a tagokat az elért kiváló tejelési eredményekről és arról, hogy Nagyfűged, Tarnazsadány és Tarnaméra községekből 59 kiskazda csatlakozott az egyesülethez. *Dr. Zajtay (Zaitschek) Artur*¹⁸ kísérleti igazgató érdekes előadás keretében ismertette az egyesületbe tömörült tenyésztők takarmányozási adatait, amelyek azt mutatták, hogy Heves vármegye a takarmányozásban az országos átlagokat mindenben kedvezően felülmúló takarmány arányokat alkalmazott. Az abrak, a gumó és a szálas takarmányok jelentősen felülmúlták az országos adatokat, a csekély tápértékű szalma és kukoricaszár etetése pedig nagymértékben visszaesett. Előadásában kitért a szója és a lucernaliszt etetésére is, majd az egyesületi tagok hozzászólása után az egyes részletkérdéseket is megvitatták. Hevesen a 20. század első felében pl. a szarvasmarha takarmányozása az évszaktól és a hasznosítás módjától függött. A legelőre járó fejőstehenek tavasztól ősziig reggel semmit sem kaptak, este csak akkor, ha már rossz volt a legelő. A téli takarmányozás alapja a széna, lucerna, lóhere, árpaszalma és a kukoricaszár volt, amit gyakran összekevertek és szecskának nevezték. A tehén sokszor répát, tököt, melaszt vagy napraforgó pogácsát is kaptak.¹⁹

Takács József uradalmi számtartó a felülvizsgáló bizottság jelentését olvasta fel, melyet a közgyűlés tudomásul vett, majd az elnök megemlékezett néhai *Rosenfeld Emilnek*,²⁰ az egyesület alapító tagjának és a felügyelő bizottság elnö-

¹⁸ Zajtay (Zaitschek) Artur (1872–1951) kísérletügyi igazgató, szakíró volt. Budapesten elvégezte a Műegyetemet és bölcsészdoktori oklevelet is szerzett. 1899-től az Állatételtani és Takarmányozási Kísérleti Állomásnál dolgozott. Állatételtani, takarmányozási és mezőgazdasági vegytani vizsgálatokkal foglalkozott és számos tanulmánya jelent meg bel- és külföldi folyóiratokban, önálló kötetekben is. 1934–35 telén tartott rádiós előadásából szerkesztette a kiskazdák számára az „Okszerű takarmányozás” című könyvét, amely 1935-ben jelent meg. 1934-ben lett az Állomás igazgatója.

¹⁹ *Petercsák Tivadar* 2001. 385–386.

²⁰ Rosenfeld Emil zsidó származású atkári földbirtokos volt. 1925-ben Atkárón 278 holdja mellé Györffy Kálmán és neje 416 holdas birtokából 334 holdat bérelt, Gyöngyösorosziiban pedig 1674 holdas birtoka volt.

kének haláláról. A közgyűlés ezután elfogadta az egyesület 1934. évi költségvetését, köszönetet szavazott meg dr. Mészáros József szövetségi igazgatónak, és megválasztotta a felügyelő bizottságba *Balogh István*, *Rosenfeld Samu*,²¹ és *Takács József* tagokat. *Klár Jenő* indítványt tett, hogy az őszi és tavaszi apaállatvizsgálatokra egyesületi tagokat küldjenek ki, *dr. Dőry Gyula* pedig vármegyei állattenyésztési alap létrehozását javasolta vitéz Fluck Gusztáv 5 éve elkészített és Baranya vármegyében megvalósított tervei szerint. A közgyűlés mindkét indítványt elfogadta. A kistenyésztők nevében és felkérésére Balogh István Heves megyei gazdasági igazgató köszönte meg Gosztonyi Andor elnök és munkatársainak segítségét, amellyel a kisgazdák érdekeit támogatták. Az oklevelek kiosztása után az elnök köszönő és buzdító szavaival zárult a nagy létszámú közgyűlés.²²

Az 1935. évi kiállítás

1935-ben is szép eredményekkel zárult a 31. vármegyei tenyészállat díjazás. Az egyesület ebben az évben március 17-én tartotta a gyöngyösi mustrát, amelyre 68 törzskönyvezett juhot és 40 egyéb tenyészállatot hajtottak fel a vármegye minden részéből. Az újra Gosztonyi Andor elnöklete alatt működő bíráló bizottságban a főispán és az alispán mellett ismét részt vett a vármegye gazdatársadalmának elitje. A földművelésügyi minisztériumot *dr. Ottó Ernő* királyi gazdasági felügyelő, a Tiszajobbsparti Mezőgazdasági Kamarát *Póka József* főtitkár, a Szarvasmarhatenyésztő Egyesületek Szövetségét *dr. Mészáros József* igazgató képviselte. A következő kisgazdák törzskönyvezett bikáit értékelték:

I.	Víg István	Zaránk
II.	Papp István	Zaránk
III.	Juhász János	Zaránk
IV.	Géczi Lőrinc	Zaránk

Az uradalmak is kaptak oklevelet törzskönyvezett bikáikért:

I.	Dőry Gyula	Atkár
II.	Eisele-örökösök	Nagyfüged

²¹ A gyöngyösi Rosenfeld Samu, Emil fia Atkárón 225 hold, Gyöngyösorosoziban 1648 hold, Gyöngyösön pedig 6 hold, összesen 1879 hold földet birtokolt.

²² EGYÜ 1934. március 20. 4.

A kisgazdák törzskönyvezett növendék bikáit díjazták.

I.	Ádám János	Visznek
II.	Barta János	Zaránk
III.	Kassa István	Tarnabod
IV.	Szabó Sándor	Kompolt
V.	Lővei János	Zaránk

A törzskönyvezett tehenekért elismerést kapott három kisgazda:

I.	Benei Péter	Atkár
II.	Molnár Géza	Zaránk
III.	Szabó Sándor	Kompolt

A törzskönyvezett üszőkért két kisgazdát dicsértek meg:

I.	Huba László	Gyöngyös
II.	Molnár Géza	Zaránk

A díjazás után a Hungária Szállóban közös ebéden vettek részt, majd az egyesület székházában a szarvasmarha-tenyésztő egyesület igazgató választmánya ülésezett, amely elégedetten állapította meg az egyesület örvendetes fejlődését, valamint teljes pénzügyi egyensúlyát. Ez utóbbi szervezet közgyűlését megint Gosztonyi tartalmas előadása vezette be, azután Mészáros József szövetségi igazgató ismertette az elért szép eredményeket. Dr. Zajthay Artúr nyugalmazott kísérletügyi főigazgató ismét tartalmas előadást tartott az időszerű takarmányozási kérdésekről, amelynek vezérgondolata az volt, hogyan biztosítható a gazdaságok számára a Heves vármegyében rendelkezésre álló szűkös takarmánykészletek legcélszerűbb felhasználása és leggazdaságosabb kiegészítése. Ezután a felügyelő bizottságok jelentése alapján a közgyűlés elfogadta a múlt évi számadást és a jövő évi költségvetést.²³

Ezt az esztendőt jellemzik az 1935. évi mezőgazdasági összeírás Heves vármegyei eredményei.

²³ EGYÚ 1935. március 23. 2.

A szarvasmarha állomány megoszlása életkor és járások szerint így alakult.²⁴

	Egri	Gyöngyösi	Hatvani	Hevesi	Pétervásári	Tiszafüredi	Eger város	Gyöngyös város	Vármegyei összes
Szopós bika-borjú	210	84	110	153	139	287			983
Növendékbika	471	317	158	657	319	510	15	8	2455
Tenyészbika	119	96	59	112	69	104	2	2	563
Hízó-és selejt bika	25	3		3	8	8		2	49
Tinó	1018	207	497	683	903	994	11		4313
Igásökor	1545	728	621	1126	855	1059	22	6	5962
Hízó-és selejt ökor	145	9	183	68	74	5	3		487
Szopós üsző-borjú	345	105	66	373	226	491	8	3	1617
Üsző	2368	1642	625	2101	1418	2082	70	31	10337
Tenyész- és fejőstehén	7345	5275	2866	6660	3575	5403	294	127	31545
Hízó- és selejt tehén	105	16	10	18	5	28	4	3	189
Összesen	13696	8482	5195	11954	7591	10971	429	182	58500

A gyöngyösi járás mennyiségi szempontból nem állt rosszul – itt volt az állatok 14%-a –, de a korukat tekintve már más volt a kép. A bikaborjak közül itt volt a legkevesebb – 2,5% –, és nem sokkal volt jobb a helyzet a novendék bikákból sem – a 12,9%-os arány járási szinten az utolsó előtti volt. Tenyészbikákból is a középmezőnyben állt, hízó- és selejt bikából, valamint tinókból a sor végén. Alsónémediben ígás ökörből csak a hatvani járásban volt kevesebb, ami azt jelenthette, hogy másként oldották meg a fogatolást. A hízó és selejt ökrök alacsony száma fajtaváltásra utalt, és az alacsony üszőborjú szám ellenére az üszők 15,8%-a a gyöngyösi járásban volt. Tenyész- és fejős tehenek tekintetében a 16,7% itt is az erősen közepes eredményhez volt elég. Sok mindent megmagyaráz, hogy a díjazott tenyésztők lakóhelye a gyöngyösi járás déli részén volt, ahol úgy tűnik, leginkább szükség volt a külső segítségre.

A korabeli állapotokat jellemezi egy zempléni tájegység állattartási szokásainak leírása: „A két világháború között azonban már kevés olyan gazda volt a Hegyközben, aki négy igavonóval rendelkezett. Pusztafaluban egy 20 holdas jógazda ökröt, illetve 2 ökröt vagy két lovat ígázott, s emellett volt 2-3 fejőstehene és néhány novendéke. A 6-8 holdon felüli gazdaságokban az ökor vagy ló az igavonó állat, de mindig tartanak mellette 2 fejőstehenet és a szaporulatot. A 3-6 holdas gazdák rendszerint tehenet fogtak be, ezt fejték is és a szaporulattól pénzelték. 'Az ember azért tartotta a tehenet többnyire, hogy dógozott is rajta, meg

²⁴ MSK 1937. 362.

tejet is adott.’ – mondják. Az 1-2 holdasoknak és a napszámosoknak csak egy tehene volt, amit valakiével összefogva igaztak.”²⁵

A községi adatokat tekintve ugyanis a kiállításon nem említett Gyöngyöstarján állt a legjobban, ahol a sok üsző és fejős tehén miatt a legtöbb (673) szarvasmarha volt. Nem szerepelt a tudósításokban Ludas, ahol a legtöbb (30) bika-borjú, Gyöngyöshalász, ahol a legtöbb (48) növendék bika volt. Ha a különböző korú bikákat összeadjuk, Gyöngyöshalász volt az első (70), a második Ludas (66), a harmadik Vámosgyörk (44), a negyedik pedig Atkár (41) volt. Sok és drága tenyészbikát leginkább Adácson (9), Atkáron, és Viszneken (8-8) tartottak, és a díjazott gazdák falvaiban is legalább 5 volt. Az egyesület a vizsgált kiállításokon a Gyöngyöstől délre vagy délkeletre fekvő településekre koncentrált, és nemcsak a nagybirtokosok mintagazdaságait ismerte el, hanem a kisgazdák eredményeit is.

A szarvasmarha állomány megoszlása fajták szerint a következő volt:²⁶

	Egri	Gyöngyösi	Hatvani	Hevesi	Pétervásári	Tiszafüredi	Eger város	Gyöngyös város	Vármegyei összes
magyar-erdélyi	1987	623	497	1411	817	7248	28	9	12620
szimmentáli	968	583	607	523	169	244	29	20	3143
egyéb piros tarka	10122	6939	3907	9008	6515	2244	349	129	39213
másféle nyugati fajta	176	129	38	574	30	69	7	3	1026
egyéb fajta	421	189	132	391	60	1135	15	19	2362
bivaly	22	19	14	47		31	1	2	136
összesen	13696	8482	5195	11954	7591	10971	429	182	58500

A zaránkiak, a tarnabodiak és a tarnazsádányiak kiemelkedő szereplését megmagyarázhatják azok az adatok, amelyeket a járási állatösszeírás mutat. Zaránkon különösen a növendék bikák tenyésztése volt kiemelkedő.²⁷

	Szopós bika borjú	Növendék bika	Tenyészbika	Hízó és selejt bika	Tinó	Igás ökör	Hízó és selejt ökör	Szopós üsző borjú	Üsző	Tenyész- és fejős-tehén	Hízó és selejt tehén	Összesen
hevesi járás	153	657	112	3	683	1126	68	373	2101	6660	18	11954
Zaránk	3	92	2	0	0	10	0	5	62	162	0	336
Tarnabod	7	20	4	0	5	15	0	15	88	254	1	409
Tarnazsádány	0	3	4	0	1	44	0	0	35	263	2	352

²⁵ *Petercsák Tivadar* 1984. 17–18.

²⁶ MSK 1937. 364.

²⁷ MSK 1937. 362.

Ami a hevesi járás nyugati községeit illeti, ott talán még több tennivaló volt, hiszen 1935-ben Tarnabodon (409 – 3,4%), Zaránkon (336 – 2,8%) és Tarnaszadányban (352 – 2,9%) – nem beszélve a távolabbi Hevesvezekényről – viszonylag kevés szarvasmarha volt. Mivel a Tisza menti községekben, beleértve Heves nagyközséget is, évszázados hagyományai voltak a szarvasmarha tenyésztésnek, ott jobbák voltak a mutatók 1935-ben: Heves, Pély és Kisköre állt az első három helyen, de Kömlőn és Erdőtelken is több mint ezer állatot tartottak. A Tarna mentén viszont a Gosztonyi család boconádi és alatkapusztai birtokainak volt tenyésztő központi szerepe és ennek a hatása mutatkozott meg a gyöngyösi kiállítás eredményeiben.

Fajták tekintetében a piros tarkák száma volt jelentős a fenti három községben.²⁸

	magyar- erdélyi	szimmen- táli	egyéb piros tarka	másféle nyugati fajta	egyéb fajta	összesen
hevesi járás	1411	523	9008	574	391	11954
Zaránk	2	0	320	14	0	336
Tarnabod	0	5	404	0	0	409
Tarnaszadány	104	30	154	2	62	352

Az 1936. évi kiállítás

1936-ban már az év elején tudatták a tenyésztőkkel, hogy kamatmentes hitellel lehet majd tenyészállatokat vásárolni a budapesti országos mezőgazdasági kiállításon. A március 20–25 között rendezett fővárosi kiállítás és vásár iránt pedig nemcsak az eladni akaró gazdák, hanem a tenyészállatokat vásárolni akaró gazdák is nagy érdeklődést mutattak egész Heves vármegyében. A földművelésügyi miniszter a tenyészállatok beszerzésének megkönnyítése céljából a rendkívül nehéz hitelviszonyok ellenére az előző évhez hasonlóan újra ún. „jutalékos” – más néven kamatmentes – tenyészállat-vásárlási hitelt engedélyezett. Védett birtokosok a kölcsönt nem igényelhették, és haszonszerzés céljából – fejős tehenekre, hízó sertésekre – történő vásárlásokra sem lehetett igénybe venni. A kölcsön 18 hónapra szólt, kamatmentes volt, csak a folyósításért és kezelésért kellett a felvett összeg után évi 1% jutalékot a törlesztési részletekkel egy időben megtéríteni. A hiteligénylést az igénylőknek a kiállítás rendező bizottságánál (Budapesten, a IX. Köztelek utca 8. sz. alatt, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület titkári hivatalánál) kellett február 25-ig jelezni, ahol a részletekről is felvilágosítást kaphattak az érdeklődők.²⁹

²⁸ MSK 1937. 364.

²⁹ EGYÚ 1936. január 19. 5.

Heves vármegyében a két világháború között a falvak állattenyésztése érdekében a legeltetési társulatok gondoskodtak az apaállatokról, a bikákról és a kanokról. a közbirtokosság feladata volt a tenyészállatok beszerzése, elhelyezése, takarmányozása és fizetség fejében az állattartó gazdák állatai számára biztosították a pároztatás lehetőségét. A bikák vásárlása komoly anyagi megterhelést jelentett a kiskgazdák számára, ezért sokszor kölcsönök felvételére kényszerültek vagy a bika árát a tagokra kivette gyűjtötték össze.³⁰

1936. február végén megkezdődtek a gyöngyösi tenyészállatvásár előkészületei is. Okolicsányi Imre alispán nyilvános felhívást intézett a községekhez és a legeltetési társulatokhoz. Ismét időben elkezdtek a készülődést és nagy érdeklődés mutatkozott, ami azt jelentette, hogy jó minőségű és bőséges kínálatra számítottak a rendezők. A törzskönyvezett Heves megyei bikák felhajtására különösen a kiskgazdák vártak, akiknek versenykedvét fokozták a kiosztásra váró pénzjutalmak. Ezek közül kiemelkedett a Gyöngyös városa által a legszebb állat tenyésztőjének ígért 100 pengő, míg a többiek között a vármegye által felajánlott 250 pengős összeget szándékoztak szétosztani. A földművelésügyi minisztérium a tehenek és üszők díjazására küldött egy összeget. A rendező egyesület kérésére az alispán nyomatékosan felhívta az apaállat-tartó községi és magán legeltetési társulatokat, hogy ezen a vásáron szerezzék be a bikákat, mert a törzskönyvi ellenőrzés miatt nemcsak külsőre, de tejhozamra nézve is megbízható, származási lappal igazolt bikák kerülnek forgalomba Gyöngyösön és vármegyei tenyésztőktől történő vásárlásuk elsőrendű érdeke a helyi szarvasmarha tenyésztésnek. Erre az évenként visszatérő szemlére is sok vendéget vártak a szakmai egyesületekből, és a díjkiosztás és a közös ebéd után az egyesület székházában ismét szakmai kérdésekkel foglalkozó közgyűlést terveztek.³¹

A HGE a Hevesvármegyei Szarvasmarhatenyésztő Egyesülettel együtt, valamint a vármegye, Gyöngyös, a Tiszajobbparti Mezőgazdasági Kamara és a magyar királyi gazdasági felügyelőség támogatásával rendezte meg a díjazást. Felhajthatók voltak az igazoltan saját nevelésű törzskönyvezett bikák 4–5 éves kortól, 3–4 éves tehenek, üszők és egyéb kanok. A teheneknél igazolni kellett a legalább hathónapos tulajdonjogot, az üszők és kanok pedig csak saját nevelésűek lehettek. Március 11-ig lehetett jelentkezni a HGE gyöngyösi címén. A nyertes állatok gazdáinak pénzjutalmat és a minisztérium dicséret oklevelét ígérték. A vásár és díjazás iránt más vármegyéből is voltak érdeklődők.³²

Alsónémediben az adásvételnek és az alkunak egyik része volt az állatok érték mérő tulajdonságainak megállapítása. A gazdák már az állatok külső jegyeiből meg tudták ítélni a jószágot. A szarvasmarhánál a tehen érték mérő tulajdonságait tartották inkább számon, a bikát csak abból értékelték, hogy „bikás-e”. Bikásnak azt a hímeket nevezték, amelyiknek a bőre, a lába, a szügye és fara vas-

³⁰ *Petercsák Tivadar* 2000. 262.

³¹ EGYÚ 1936. február 25. 2.

³² EGYÚ 1936. március 7. 2.

tag, a feje burkolt, vagyis a csont körvonalai a vastag bőr miatt nem vehetők ki. Voltak, akik azt a bikát vagy tinót tartották jónak, amelyiknek a fején a bőr ráncokat vet, mint a kos fején.³³

Március 14-én került sor a 32. díjazásra és vásárra, ahová 71 törzskönyvezett szarvasmarhát hajtottak fel a tenyésztők, és az állatok minősége minden tekintetben kielégítő volt. A díjátadáson a főispánon, alispánon, Fluck Gusztávon, Szepes Bélán kívül megjelentek *Tremkó Ferenc* és *Hajdú Izó* állatorvosok, a gyöngyösi járást *Gróber Ferenc* főszolgabíró és sok környékbeli jegyző képviselte. A bikákat bíráló bizottságban Gosztonyi Andor, a tehenek és üszők bíráló bizottságában Györffy Kálmán elnökölt, a tagok pedig *Dőry Gyula*, *Klár Jenő*, *Perlaky Elemér* királyi gazdasági főtanácsos, *Zboray László*, *Kassa István* és *Kun Miklós*³⁴ földbirtokosok voltak.

Kisgazda bika-tenyésztőknél a következő eredmények születtek:

1.	Barta János	Zaránk
2.	Ballagó Alajos	Zaránk
3.	ifj. Vig István	Zaránk
4.	Lövei János	Zaránk
5.	Géczi Lőrinc	Zaránk
6.	Kassa János	Tarnabod

Uradalmi bikatenyésztők közül díjat kapott:

1.	Dr. Dőry Gyula	Atkár
2.	Nádossy Gergely	Adács
3.	Kun Miklós	Karácsond

Kisgazda növendékbika-tenyészők helyezései:

1.	Kelemen János	Nagyfüged
2.	Id. Almádi János	Erk

³³ Kékesi Béla 1980. 350.

³⁴ Kun Miklós a feleségével közösen birtokolt Karácsondon 601 holdat, Martonyiban 117 holdat, egy tulajdonostársával pedig Pálosvörösmarton 330 holdat. Karácsondon Széplaky andorné és Györgyné 110 holdas birtokából 106 holdat bérelt.

Kisgazda tehéntenyésztők:

1.	Huba László	Gyöngyös
2.	Molnár István	Tarnabod
3.	Csintalan B. József	Tarnaszádány
4.	Molnár István	Tarnabod
5.	Benei Péter	Atkár

A legjobb kisgazda üszőtenyésztők voltak.

1.	Nagy Gábor	Atkár
2.	Medve Sándor	Vámosgyörk

A kiosztott 450 pengő pénzjutalmat a Földművelésügyi Minisztérium, Heves Vármegye Törvényhatósága és Gyöngyös megyei jogú város ajánlotta fel, az uradalmaknak szánt okleveleket a minisztérium adományozta. A díjazás után a HGE székházában a szarvasmarha-tenyésztő egyesület megtartotta tízéves jubileumi közgyűlését, amelyen Gosztonyi elnökölt és megjelent a főispán és az alispán is.³⁵

Az 1937. évi kiállítás

1937-ben március 12-ről április 9-re halasztotta el a HGE a 33. tenyészállat-díjazást. Ekkor ünnepelte tízéves fennállását a *Hevesmegyei Szarvasmarha-tenyésztők Egyesülete*. A vásár ekkor is módot adott az uradalmaknak és a kisgazdaságoknak, hogy bemutassák szakszerű munkájukat, magas fokú tenyésztési kultúrájukat és tenyészállatokat vásárolhassanak. A kiállítást és vásárt eredetileg március 12-én rendezték volna meg, a HGE azonban az időközben felmerült körülményekre való tekintettel kérte az alispánt, hogy április 9-re hirdesse meg a bemutatót, amihez ő hozzájárult és értesítette a HGE-t.³⁶ A jubileum miatt talán még nagyobb volt az érdeklődés mint a korábbi években.

A kiállítást április 9-én fél 10-kor nyitották meg a szokásos helyen, a gyöngyösi vásártéren. A kiállításra a megnyitás napján 8 óráig törzskönyvezett bikákat, növendék bikákat, teheneket, üszőket és előhasú üszőket, nem törzskönyvezett teheneket, valamint mangalica kanokat lehetett felhajtani előzetes jelentkezés alapján a csoportonként megállapított térdíj fejében. Kivételes esetben a rendezők még a helyszínen is elfogadtak jelentkezést reggel 8-ig. A díjakról ezúttal is a jubiláló egyesület, az illetékes kamara, a vármegye, a vendéglátó

³⁵ EGYÚ 1936. március 17. 3.

³⁶ EGYÚ 1937. március 26. 1.

város és a minisztérium gondoskodott, sőt egyes nagybirtokosok is felajánlottak értékes jutalmakat, pl. nemesített vetőmagot és más hasznos ajándékokat. Az uradalmak ezúttal is oklevelekre számíthattak. Az eladott állatokat a helyszínen át lehetett írni, az előjáróságok és közbirtokosságok a szokásos állami kedvezményekkel vásárolhattak apaállatokat, amelyhez a vevőknek az aláírt kötelezvényeken kívül az apaállat megvásárlását elhatározó közgyűlés hitelesített jegyzőkönyvét is be kellett mutatni.³⁷

A kiállításon a HGE megemlékezett arról, hogy a Heves vármegyei tejellenőrzés 10 éves múltja tekint vissza, ezért a tenyészállat-díjazást egy kiállítással kötötték össze. A gazdák a rossz időjárás ellenére is nagyszámú és jó minőségű állatot hajtottak fel Gyöngyösre. A díjazáson és az azt követő gyűléseken a minisztériumot *Kövy József* gazdasági főtanácsos, az Országos Magyar Gazdasági Egyesületet *Konkoly Thege Sándor* gazdasági főtanácsos, a Tiszajobbparti Szarvasmarhatenyésztő Egyesületek szövetségét *vitéz Oláh Gyula* földbirtokos, a szomszédos vármegyéket gazdasági felügyelők képviselték. Heves vármegye részéről a főispán, az alispán, a gazdasági felügyelő, és *dr. Örss Kálmán* főállatorvos jelent meg, akiket *Borhy György* a HGE elnöke fogadott. A feldíszított gyöngyösi vásártéren sok kíváncsi gazda érdeklődése mellett folytak a vizsgálatok *Gosztonyi Andor* egyesületi elnök, *Dőry Gyula* alelnök, *Győrffy Kálmán* HGE alelnök, *Mészáros József* szövetségi igazgató, *Klár Jenő*, *Nádossy István*, *Kun Miklós* földbirtokosok, *Németh Pál* jószágigazgató, *Győrffy László* jószágfelügyelő, *Zboray László* érsekségi főintéző, *Rhédey György* főkáptalani főintéző, *dr. Tremkó Ferenc* és *dr. Hajdú Izsó* állatorvosok részvételével.

Törzskönyvezett bikák kiskazda tenyésztői közül díjat kapott:

1.	Molnár Géza	Zaránk
2.	Molnár Béla	Tarnabod
3.	Lővey István	Zaránk
4.	Berta József	Zaránk
5.	Kakuk Félix	Zaránk
6.	Fazekas István	Tarnaerk

Ebben a csoportban a következő uradalmakat jutalmazták:

1/a.	M.kir.állami béruradalom	Kompolt
1/b.	Kun Miklós	Karácsond
2.	Eisele-örökösök	Nagyfüged
3.	Nádossy Gergely	Pusztakenyérvár
4.	Molnár Gusztáv bér gazdasága	Gyöngyöshalász

³⁷ EGYÚ 1937. április 8.2.

A törzskönyvezett növendékbikák díjazott tenyésztői a következők voltak:

1.	Kalicz Gáspár	Tarnabod
2.	Bernát Péter	Nagyfüged
3.	Molnár Miklós	Zaránk
4.	Molnár Béla	Tarnabod
5.	Papp István	Zaránk
6.	Víg István	Zaránk
7.	Molnár Béla	Tarnabod
8.	Kass János	Tarnabod

A törzskönyvezett tehének gazdái a következő sorrendet érték el:

I/a.	Csintalan József	Tarnaszadány
I/b.	Krancziczky István	Tarnaméra
I/c.	Pári Dezső	Tarnaméra
I/d.	Géczy Lőrinc	Zaránk
II/a.	Kaldan Ferenc	Kompolt
II/b.	Molnár Béla	Tarnabod
II/c.	Pető Mátyás	Tarnabod
III/a.	Lövey János	Zaránk
III/b.	Víg Dezső	Zaránk
III/c.	Víg István	Zaránk
IV.	Juhász Péter	Zaránk
V.	Molnár Béla	Tarnabod
VI.	Molnár Géza	Zaránk
VII.	Engel András	Kompolt
VIII.	Kass János	Tarnabod
IX.	Molnár Miklós	Zaránk
X.	Kaldan Ferenc	Kompolt

Nem törzskönyvezett tehének tenyésztői közül díjat kapott:

I.	Huba László	Gyöngyös
II.	Toldy Ferenc	Gyöngyös
III.	Medve Sándor	Vámosgyörk

Törzskönyvezett üszők nevelői voltak:

I.	Molnár István	Tarnabod
II.	Csintalan József	Tarnazsadány
III.	Engel András	Kompolt
IV.	Molnár Béla	Tarnabod
V.	Kass István	Tarnabod

Nem törzskönyvezett üszők gazdái között jutalmat kapott:³⁸

I.	Huba László	Gyöngyös
II.	Burom József	Tarnabod
III.	Ficsor Mihály	Kál
IV.	Lugosi Lajos	Kál
V.	Dubcsák Alajos	Gyöngyöshalmaj

Az 1938. évi kiállítás

1938-ban április 8-án tartotta 34. állatdíjazását a Hevesmegyei Gazdasági Egyesület, amely ezúttal is a vármegye fejlett állattenyésztésének bizonyítéka volt. Ebben az évben is a szokásos testületek támogatásával rendezték meg a szemlét. Az egyesület ismét minél nagyobb létszámban való megjelenésre buzdította a gazdákat, a vásárolni szándékozókna pedig azt tanácsolták, hogy a kiállításon szerezzék be tenyészállataikat. Kérték, hogy a közületek a vármegyei gazdasági felügyelőségen, az egri vármegyei házában Fluck Gusztávnál jelentsék be vételi szándékukat. Ezúttal is a kiállítás napjának reggeli 8. órája volt a legvégső nevezési határidő. Ismét pontosan meghatározták a díjazásra felhajtható állatok jellemzőit. A 15 hónapos és annál idősebb törzskönyvezett bikák után 2 pengő térdíjat kellett fizetni állatonként, a 15 hónaposnál fiatalabb törzskönyvezett növendékbikákért 1.50 pengőt. Nem törzskönyvezett borjas vagy anélküli tehenek térdíja 1.60 pengő volt. Nem törzskönyvezett üszők és előhasú üszők térdíja darabonként 1.20 pengő volt. Törzskönyvezett borjas vagy anélküli tehenek után 80 fillér térdíjat kellett fizetni. Törzskönyvezett üszők és előhasú üszők térdíja 60 fillér volt. Április 5-ig lehetett jelentkezni a községi elöljáróságoknál vagy levelezőlapra a HGE titkári hivatalánál. A szokásos támogatók névsorában most már a helyi nagybirtokosok is szerepeltek felajánlott különdíjaikkal. Pontosán meghatározták a helyben történő vásárlás feltételeit és hozzátették, hogy a létrejött adásvételi szerződés után a rendező egyesület 2% jutalékot kér az eladótól, amelyért a vevő is szavatol, és azt a vételárból levonva a helyszínen azonnal be

³⁸ EGYÚ 1937. április 11. 2–3.

kell fizetni az egyesület megbízottjának. Emlékeztették arra is az érdeklődőket, hogy államsegélyre és köztenyésztésre csak törzskönyvezett bikák vásárolhatók és használhatók.³⁹

Végül mintegy 100 bika és egyéb tenyészállat került felhajtásra. A szervezők ismét megnyugvással konstatálták, hogy az állatállomány minősége fokozatosan javul és a tenyésztés irányítása a legjobb kezekben van. A díjazást a főispán nyitotta meg, amelynek bíráló bizottságai Dőry Gyula és Györffy Kálmán vezetésével 12 óráig el is végezték munkájukat és megállapítottak a rangsort.

Csoport	Hely	Gazda neve	Lakóhely	Állat neve
Bikák	I.	Pári Sándor	Tarnaméra	Fegyenc
	I/b	Nagy H. István	Tarnabod	Kondor
Tehenek	I.	Csintalan B. József	Tarnazsadány	
Üszők	I.	Felsőmezőgazdasági Iskola Gazdasága	Gyöngyös	
Üszők	I.	Kaldan Antal	Kompolt	

A bikatenyésztésben megjutalmazott uradalmak:

Hely	Tenyésztő neve	Lakóhelye	Állat neve
I.	Kun Miklós	Karácsond	János
II.	Dőry Gyula	Atkár	Finánc
III.	Molnár Gusztáv	Hevesaranyos	Ottmár

A díjazás ezúttal is közös ebédrel zárult, délután pedig ismét az egyesület közgyűlésére került sor, amely egyben tisztújító gyűlés is volt. Nagy sajnálattal vették tudomásul, hogy az egyesületet alapításától fogva irányító Gosztonyi Andor alatkai földbirtokos az elnöki tisztséget akadályoztatása miatt nem töltheti be, ezért érdemeit Klár Jenő javaslatára jegyzőkönyvben is megörökítették. Ezután a tagok új elnökké megválasztották Dőry Gyula atkári földbirtokost, társelnökké Okolicsányi Imre alispánt, alelnökké ifj. Kovács József és Kassa István földbirtokosokat, ügyvezető alelnökké dr. Mészáros Józsefet és főellenőrré léptették elő *Sztolár Imre* ellenőrt. Végül Balogh István igazgató kiosztotta a délelőtti megítélt díjakat és a közgyűlés véget ért.⁴⁰

³⁹ EGYÚ 1938. március 29. 2.

⁴⁰ EGYÚ 1938. április 12. 2.

Összegzés

Ha a sajtóban megjelent eredményeket összesítjük, sok érdekes részlet megtudhatunk az állatdíjazás résztvevőiről. Először azt kell leszögezni, hogy csak 4 kategóriából tudjuk a nyerteseket megvizsgálni mind az 5 évben. Ez a törzskönyvezett kiskgazdasági bikák, a törzskönyvezett uradalmi bikák, a törzskönyvezett kiskgazdasági tehenek és a törzskönyvezett kiskgazdasági üszők csoportja. A törzskönyvezett növendék bikák paraszti gazdáiról csak 1935-ből, 1936-ból és 1937-ből vannak adataink. A nem törzskönyvezett tehenek és nem törzskönyvezett üszők kiskgazda tulajdonosait pedig csak 1937-ben találtuk meg, vagyis 1937-ből származik a leghosszabb lista a legtöbb kategóriában díjazottakról, míg az 1938. évi tudósítás a legszűkszavúbb volt. Ez attól függött, hogy ki volt az újságíró, aki tudósította az olvasókat az eseményről, és az is befolyásolta a terjedelmét, hogy a szerkesztőnek éppen mennyire volt fontos a hír. Nem szabad kizárnunk a politikai háttérrel sem, mert ezekben az években a kormány politikai sokszor hivatkozta a kiskgazdák érdekeire, és ez a retorika a paraszti gazdálkodásra irányította a sajtó figyelmét.

Ha a résztvevő személyeket nézzük, érdemes a helyezések alapján megvizsgálni őket. Csak a legtöbb helyezést elért tenyésztőket jellemezve kissé meglepő, hogy az élen nem kiskgazdák, hanem másféle társadalmi állapotú kiállítók voltak. Eszerint 1934–1938 között a legeredményesebb gazda a gyöngyösi *Huba László* volt, aki 4 alkalommal vitte el az I. díjat.⁴¹ 1935-ben a törzskönyvezett üszők, 1936-ban a törzskönyvezett tehenek, 1937-ben pedig a nem törzskönyvezett tehenek és üszők csoportjában kapott elismerést. Állattenyésztéssel mészáros mestersége miatt foglalkozott.

Dr. Döry Gyula sem maradt le sokkal, hiszen 3 első és 1 második díjat szerzett az adott időszakban.⁴² A törzskönyvezett uradalmi bikák csoportjában állatai 1934-ben, 1935-ben és 1936-ban is nyertek, 1937-ben a bíráló bizottság tagja volt, 1938-ban pedig bikája a II. helyen végzett.

A záránki *Molnár Géza* is szép eredményeket mondhatott magáénak, hiszen 5 alkalommal kapott jutalmat. Állatai 1934-ben a törzskönyvezett tehenek, 1937-ben a törzskönyvezett bikák kategóriájában szereztek I. díjat, 1935-ben egy törzskönyvezett tehene és egy törzskönyvezett üszője után kapott II. díjat, és volt még egy VI. helyezése 1937-ben a törzskönyvezett tehenek csoportjában. Való-

⁴¹ Huba László hentes és mészáros 1877-ben született Gyöngyösön, ott végezte iskoláit, majd a családi hagyományoknak megfelelően mesterségét apjától sajátította el. 1904-ben lett önálló mester, az első világháborúban hadirokkant lett, de a gyöngyösi ipartestület vezetőségi tagja maradt.

⁴² Jobaházi Döry Gyula Baranyamágocson született 1890-ben, Pécsen érettségizett, Grazban kereskedelmi tanfolyamot végzett, a budapesti egyetemen pedig doktori diplomát kapott. Az orosz hadifogságból 1918-ban tért haza, 1920-tól Atkár mellett, Tasspusztán gazdálkodott 1073 holdas birtokán. Szarvasmarha-, ló- és sertésenyészetére állami ellenőrzés alatt állt, francia cégek részére pedig paradicsomot termesztett.

színüsíthető, hogy 20 hold feletti kiskazda volt, vagyis vele kezdődik a kistenyésztők sora.

A tarnabodi *Molnár Béla* is a kiskazdák egyik jeles képviselője volt 5 helyezéssel. Ebből volt egy I. díja 1934-ben a törzskönyvezett bikák csoportjában és egy II. díja 1937-ben ugyanebben a kategóriában, a többi két IV. hely és egy VII. hely 1937-ben. Róla csak annyit tudunk, hogy 1936-ban több földje volt 20 holdnál.

A zaránki illetőségű *Géczi Lőrinc* 4 helyezéssel dicsekedhetett, hiszen volt egy II. díja 1934-ben a törzskönyvezett teheneknél, a többi pedig egy IV. helyezés és két V. helyezés volt. Falujában 1936-ban őt is a 20 hold feletti gazdák közé sorolták.

A tarnazsádányi *Csintalan B. József* is a négyszer jutalmazott kiskazdák közé tartozott.⁴³ 1937-ben és 1938-ban törzskönyvezett tehenei nyertek I. díjat, 1936-ban III. díjat, 1937-ben pedig még a törzskönyvezett üszőknél kapott egy II. helyezést.

Az 51 név szerint említett gazda közül 6 főnek volt még három helyezése, 9 főnek két helyezése, és 30 tenyésztő egy-egy alkalommal bukkant fel a díjazottak között.

A nagyobb birtokosok közül említést érdemel a kompolti *Magyar Királyi Béruradalom*, a nagyfügedi *Eisele-örökösök*⁴⁴ és a gyöngyösi *Felsőmezőgazdasági Iskola Gazdasága*.⁴⁵

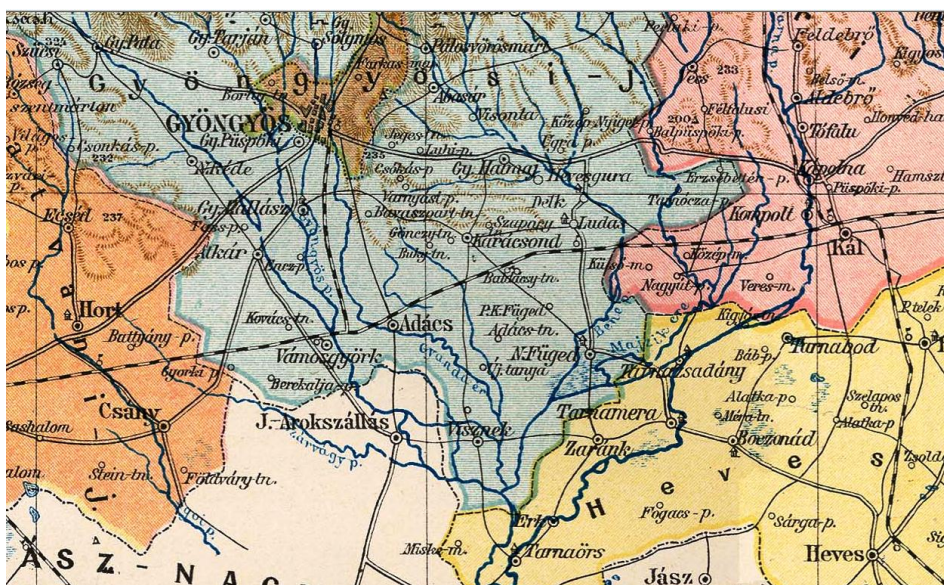
Ha megvizsgáljuk a díjazott személyek lakóhelyét, akkor ezek a gyöngyösi, a hevesi és az egri járások területére esnek. Az állattartás számára kedvező hevesi járásból 28 jutalmazott gazda vett részt a kiállításokon. *Zaránk* vezeti a sort, ahonnan 15 gazda kapott elismerést, a másik kiemelkedő község pedig a szomszédos *Tarnabod* volt 7 fővel. Igaz, hogy Tarnazsádánynak csak egy büszkesége volt az öt év alatt, de ő szép eredményt ért el. A hevesi járásból 5 falunak volt sikeres gazdája: *Zaránk*, *Tarnabod*, *Tarnazsádány*, *Erk* és a később csatlakozott *Tarnaméra*. Ezek a járás nyugati felében fekszenek.

A következő térképrészleten jól látszanak azok a községek, amelyek szarvasmarha-tenyésztés tekintetében Gyöngyös vonzáskörzetébe tartoztak:

⁴³ Csintalan B. József 1884-ben született Zsádányban, a gazdálkodást apjától tanulta, 1920-ban 30 holdon önálló gazda lett, amit 15 év alatt 78 holdra szaporított és saját nevelésű állataival több kiállításon is nyert. A vármegyei törvényhatósági bizottság tagja, községi képviselő, a számvizsgáló bizottság elnöke és a legeltetési társulat pénztárosa volt.

⁴⁴ Az Eisele-testvérek 700 hold földet birtokoltak Nagyfügeden.

⁴⁵ A gyöngyösi Római Katolikus Felső Mezőgazdasági Iskola 1925-1948 között működött. Kegyuraként Gyöngyös város 48 holdat ajánlott az iskolának, fenntartására évi 20 000 pengőt szavazott meg, és az 1925 szeptemberében megkezdődött a tanítás. Tangazdaságában baromfitegyezés mellett 1934-ben sertéstelepet, 1935-ben tehenészetet és 12 rekeszes nyúlházat hoztak létre, 2 hold szőlőt telepítettek és konyhakertet vettek művelés alá. Az alma, körte, szilva, cseresznye és barack törzsgyümölcsöst faiskola, zöldségtelep és szérűskert egészítette ki. Az 1936/37. tanévben 12 tanára és 155 tanulója volt.

A gyöngyösi járásból 15 gazda remekelt, de ők 9 községből hajtottak fel állatokat, vagyis egyenletesebben eloszlott meg a részvétel. Itt Gyöngyösről, Nagyfűgedről és Atkáról jött 3-3 elismert tenyésztő, Halmajról, Visznekről, Vámosgyörkről, Karácsondról, az Adácshoz tartozó Pusztakenyérvárról, valamint Domoszlóról pedig 1-1 fő. Ez utóbbi *Fleischmann Henrik* volt, aki 1934-ben törzskönyvezett uradalmi bikája III. díjat kapott.⁴⁶

Az egri járás nyugati pereméről 6 kompolti és 2 káli tenyésztőnek jutott díj az öt év alatt, vagyis 8 fővel a megyeszékhely körzete is képviseltette magát a legjobbak között. Heves vármegye térképén egyértelműen látszik, hogy a sík dél-hevesi és a lankás mátraalji községek szerepeltek leginkább jól a kiállításon, de a Tarnának is lehet meghatározó szerepe. Az viszont világos, hogy Gyöngyös vonzáskörzete leginkább ezekben a községekben érvényesült. A hevesi járás keleti része és az egri járás keleti része már nem tűnt fel a díjazottak lakóhelye között. A Tarna folyó választóvonalnak tűnt, amelytől nyugatra Gyöngyös, keletre pedig Eger vonzása érvényesült, bár ez utóbbi hatásáról nem rendelkezünk bizonyító erejű adatokkal.

A tenyészállat-díjazással az egyesület három célt kívánt megvalósítani. Először a jutalmakkal további munkára, fejlesztésre akarták serkenteni a győzteseket,

⁴⁶ Fleischmann Henrik (1870–1960) Domoszlón született, iskoláit Budapesten végezte, 1894-ben 600 hold bérelt birtokon kezdett gazdálkodni, 1900-ban tért haza szülőfalujába és felesége földjén szőlőt telepített. 1936-ban 300 holdas szőlője és 100 holdas gyümölcsöse volt, amely főként kivitelre termelt. Sok kiállításon kapott díjat, községi képviselő, a vármegyei törvényhatósági bizottság tagja, a Szőlősgazdák Országos egyesületének alelnöke volt. 1935-ben 902 holdas birtoka volt Domoszlón, 136 holdja Detken és még Budafokon is 1 holdja.

másodsorban mintául akarták állítani őket, hogy a többi tenyésztő is kövesse a példájukat, végül pedig az elnyer pénzjutalmak több alkalommal is enyhítették a birtokos parasztok anyagi gondjait.

A Heves Megyei Gazdasági Egyesület vitathatatlan érdeme az volt, hogy az ösztönzésére indult meg a törzsállat-tenyésztés az egri, gyöngyösi és a hevesi járásban élő közép- és gazdag parasztok gazdaságában. A Tarna menti községek szarvasmarha-tenyésztése az egész megyében ismertté vált, ez pedig kedvezően befolyásolta a kisbirtokos parasztság állattartási szokásait is.⁴⁷ A Gyöngyös környéki marhatenyésztő parasztok tehát befogadták az új és ésszerű ismereteket, de csak olyan mértékben, ami a hagyományokkal összeegyeztethető volt.

RÖVIDÍTÉSEK

EGYÚ: Eger-Gyöngyösi Újság 1934–1938. közötti évfolyamai
MSK 1937: Magyar Statisztikai Közlemények. Magyarország állatállománya, gazdasági gépfelszerelése és gyümölcsfaállománya az 1935. évben. Budapest. Magyar Királyi Statisztikai Hivatal

IRODALOM

Szuhay Miklós

1998 A magyar mezőgazdaság a két világháború között. In: A magyar agrártársadalom a jobbágyság felszabadításától napjainkig. (Szerk.: Gunst Péter) Budapest

Gunst Péter

1996 A termelés megrekedése. In: Magyarország agrártörténete. Agrártörténeti tanulmányok. (Szerk.: Orosz István – Für Lajos – Romány Pál) Budapest

Petercsák Tivadar

1984 Népi szarvasmarhatartás a zempléni Hegyközben. Borsodi Kismonográfiák 17. Miskolc

2000 Paraszti közbirtokosságok, legeltetési társulatok Heves megyében. In: Agria XXXVI. Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve. (Szerk.: Petercsák Tivadar – Veres Gábor) Eger

2001 Népi állattartás Hevesen. In: Tanulmányok Hevesről. (Szerk.: Petercsák Tivadar és Szabó J. József) Heves

⁴⁷ Misóczki Lajos – Misóczki Lajosné 2003. 471.

Surányi Béla

- 1991 Adatok Hajdú-Bihar megye és Debrecen két világháború közötti szarvasmarha-tenyésztéséhez. In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve 18. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár. Debrecen

Kékesi Béla

- 1980 Alsónémedi története és néprajza. Pest megyei falumonográfiák. Alsónémedi Községi Tanács Végrehajtó Bizottsága. Alsónémedi (http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Alsonemedi/pages/tort_es_neprajz_009_allattartas.htm, letöltés ideje: 2011. november 2.)

Misóczki Lajos – Misóczki Lajosné

- 2003 A Heves Megyei Gazdasági Egyesület 1858-1949. In: Agria XXXIX. Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyvei. (Szerk.: Petercsák Tivadar – Veres Gábor) Eger

Gróf Imre

- 1936 Gazdasági élet. In: Hevesvármegyei ismertető és adattár. (Felszerk.: Ladányi Miksa) Budapest

Sánta László

- 1975 Heves megye állattenyésztésének változása 1884 és 1914 között. In: Archivum 5. Eger